

ÇALIŞANLARIN İŞ GÜVENCESİ VE GÜVENLİĞİ ENSTİTÜSÜNÜ

KURMALIYIZ

Aslı ODMAN

Arş. Gör., İstanbul Bilgi Üniv. Tarih Bölümü
Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu Üyesi

Tuzla tersanelerinin 2008 yılında yaygın olarak gündeme gelmesinden bu yana tersanelerde işçi sağlığı ve iş güvenliği ve çalışma koşulları açısından neler değişmiştir?

Aynı dönemden bu güne kadar tersanelerde değişmeyen unsurlar/sorunlar neler olmuştur?

Tuzla işçisinin en yakından teninde hissettiği değişikliklere, ne yazık ki siyasi veya sendikal iradenin ivmesi değil, pekçok gemi siparişinin peş peşe iptal edilmesine yol açan ekonomik kriz yol açtı. Türkiye’de gemi inşa sektöründe yükseliş dönemi olan 2002-2007 arasında toplam 443 gemi üretildiği düşünülürse, kriz başladıktan bu yana 170 gemi siparişinin iptal edilmesi, bu belli ki gelecek planları şişirilmiş ve bütünsel olarak planlanmamış sektörün ürettiği artı değerin ne kadar küçüldüğüne dair bir fikir verebilir. Artık sektör krizde, fakat güvenlik ve sağlık riski yaratan ve üstüne üstlük yasadışı olarak uygulanan taşeron tipi üretim örgütlenmesi alanında da, büyük ihtimalle yoğunlaştırılmış ve uzun saatler çalıştırma alanında da ‘İstanbul’un doğusunda değişen bir şey yok’.

2007-2008 senelerinde Tuzla Tersaneler Bölgesi’ndeki çalışma koşulları hakkında çalışmalarımızı yaparken, Aydınlı Koyu’nda çalışanların sayısının 30 ila 35 bin civarında olduğunu hesaplıyorduk. ‘Hesaplıyorduk’ diyorum, zira o gün, aynı bugün olduğu gibi Sanayi Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı gibi resmi kurumların verileri 5 bin ila 17 bin arasındaki geniş alanda gidip geliyor, işveren örgütlerinin telaffuz ettiği 35 bin rakamının ve sahadaki yoğun faaliyeti rakamlandırmanın yanına bile yaklaşmıyor, hatta ve hatta TBMM bünyesinde kurulan Tuzla’daki iş kazalarının nedenlerini araştıran Alt Komisyon tarafından bile veri olarak kabul edilmiyordu.

Bugün bu işçilerin yarısından çoğunun işinden olduğunu, inşaat, tekstil, mevsimlik tarım işçiliği,

kuryelik, garsonluk gibi işlerle kendini ve ailesini su üstünde tutmaya çalıştığını, gerek işveren örgütlerinin ve sektörün yayınlarından, gerekse sahadaki gözlemlerimizden biliyoruz. Bir kısım işçinin de bavullarını toplayıp, memleketlerine geri döndüğünü işitiyoruz. Yaklaşık 100 bin işçinin çalıştığı gemi inşaata çalışan yan sanayiinde ancak 60 bin işçinin işini koruyabildiğinden bahsediliyor. Yevmiyelerde üçte bir ile yarı yarıya arasında değişen indirimlere gidildiği, sigortaların aynı eskisi gibi girdi-çıkıtlı usulü ve düzensiz yatırıldığı, işe devam edebilen işçilerin devri daiminin azalmadığı, yani sık sık taşeron şirket ve tersane değiştirdikleri gelen diğer haberler arasında. İşveren açısından Tuzla işçisinin hem canının, hem de emeğinin ne kadar ikâme edilebilir olduğunu bu kriz bir kere daha göstermiştir.

Ekonomik büyüme dönemindeki seri kazaların en önemli nedeni olan, parçalanmış/taşeronlu üretim ve iş güvenliğinin koordine edilememesi keyfiyeti de aynen devam etmektedir. Daha az işçi ile, hâlâ İş Yasası’nın altişverenlik/taşeronluğu düzenleyen ikinci maddesine aykırı bir şekilde, yoğunlaştırılmış bir şekilde, haftada 37,5 günde 7,5 saatlik sınırını fiilen aşan çalıştırmalar devam etmektedir. Yalnızca 2009 senesinde iki işçi muhtemelen bütün hafta çalıştıktan sonra bir gün dahi dinlenmeden pazar günü Tuzla Tersaneler Bölgesi’nde canını bırakmıştır (Ercan Sancar, Gemtiş Tersanesi’nde 6 Aralık 2009’da, Selim Sevgili, Dentaş Tersanesi’nde 8 Şubat 2009’da). 2008’de yayınladığımız raporumuzun, ‘ekonomik büyüme-iş yoğunlaştırması-seri iş kazaları’ şeklinde kurduğu iliyet bağının, ‘ekonomik kriz-iş yoğunlaştırması-iş kazaları’ şeklinde genişletmesi gereği ortaya çıkmıştır. Demek ki seri ölümlü iş kazalarına yol açan aslı neden parçalanmış / taşeronlaştırılmış, fakat aynı gemi üstünde, aynı dar mekânda yan yana bir-

birinden habersiz devam edegelen gemi inşa üretimidir.

İşveren Temsilcilerinin Dertleri, İşçilerin Dertleri

GİSBİR (artık 'Türk' Gemi İnşa Sanayiciler Birliği) ve DTO (Deniz Ticaret Odası), yani sektörün işveren örgütleri, taşeronlaştırılmış üretim organizasyonundan vazgeçmelerinin, 'etkinlik, kalite, maliyet' açısından mümkün olmadığını açık açık ifade ediyorlar. 'İş Yasası'nın 2. maddesi Tuzla'da uygulansın!' gibi başlı başına trajikomik bir cümleyi ifade edenleri ise, 'safça sektörü tanımamak ile kötü niyetli vatan hainliği' arasındaki bir skalaya oturtuyorlar. Bu 'doğallaştırılmış savunuyu' bile,

1) Sektördeki işverenlerin mevcut yasaya uymayan bir üretim altyapısına sahip olduklarını,

2) Buna ciddi bir sınıf refleksi ve şiddet ile sahip çıktıklarını, ve

3) Kârlarının kolektif/sektör olarak bir kısmından vazgeçerek kadrolu, sürekli, güvenceli, hem üretim hem de güvenliğe dair bilgi ve vasıf 'biriktiren' istihdamı sağlayacak bir altyapının nasıl sağlanacağını tartışmaya bile açmadıklarını göstermektedir. Halbuki kanunkoyucu, altişverenlik / taşeronluğa dair olan ikinci maddeyi, riski, yani iş güvenliği bölünemeyecek olan ana işlerin, üretim organizasyonunda da bölünememesi için koymuştur. Yasanın ruhu, ana işi yapan işçiyi ana işverene 'kadrolayarak' ana işin her türlü teknik ve sosyal riskini bir elden planlamak ve güvenliği bir elden koordine etmeyi vâzeder. Bu noktanın üstü kapatılıp, ikinci madde İş Kanunu'nun herhangi bir 'sıkıcı teknik-bürokratik maddesi'ymiş gibi lanse edildiği sürece, ne yazık ki ölümlerin durması için herhangi bir neden yoktur.

Ölümlü seri iş kazalarının kriz döneminde de devam etmesinin gerçekten teknik bir nedeni ise, kriz döneminde yeni gemi siparişlerinin azalması, iş güvenliği açısından daha riskli olan gemi tamirlerine ağırlık verilmesi olabilir.

Siparişleri yetiştirmek için 'ölümüne' çalışılan dönemden, işini kaybetme korkusunun çok daha büyüdüğü, ücret ödemelerinin çok daha düzensizleştiği, taşeron firma iflaslarının arttığı bir döneme girdik. Bu ise, '2008 senesinde kazaların görünür kılınmasının' doğrudan ve hemen bölgedeki çalışma koşullarına olan etkisini müthiş azaltıyor. Zira 2008 yazına doğru Bölge'ye gittiğimizde, nadir de olsa bir iki tersanenin kapsamlı

ve yapısal işçi sağlığı iş güvenliği programları geliştirdiğini (burada özellikle Desan Tersanesi'ni anmak gerekiyor), çoğunun ise, iskelelerin kurulması, elektrik altyapısı gibi alanlarda en azından 'görünümü kurtaracak' ufak yatırımlarda bulduklarını gözlemliyor, işçilerden dinliyorduk. 'Görünümü kurtaracak' tedbirlerin bile insan hayatı kurtarabileceğini gözlemlediğimizden (mesela basit bir gaz ölçüm testinin ihmal edilmemesi için daha fazla dikkat gösterilmesi, taşeronların yanlarında getirdikleri elektrik aksamı ve el takımlarının bakımı/kontrolü vs.), bu ufak adımları küçümsemiyorduk. Fakat aynı zamanda iş güvenliğine yatırım ile, iş güvenliği tedbirleri arasındaki önemli farkı kamuoyuna aktarmaya çalışıyor, meselelerin baret, kemer, eldiven meselesi olmadığını altını defalarca çiziyorduk.

Bugün Desan Tersanesi gibi bildiğim kadarıyla iş güvenliğine yatırım konusunda en ciddi ve kapsamlı atılımı yapan tersanenin genel müdürü Muhsin Divan bile, işyerinde güvenliğin uygulayıcısı olan işçilerin taşeronlu parçalanmış üretim yüzünden müthiş bir hızla devr-i daim etmeye devam ettiklerini, güvenliğe dair bilgi ve birikimin aktarılmadığını ifade ediyorsa, iş güvenliği yatırımının bile insan, yani bu durumda işçi katılımı olmadan hayata geçirilemeyeceği gerçeği bir kez daha ortaya çıkmış oluyor. Muhsin Divan, elektrik altyapısının tamamen yenilenmesi, iskelelerin kurulumunun profesyonelleştirilmesi gibi alanlarda yaptıkları kapsamlı yatırımlara paralel olarak 2008'de kadrolu – taşeron ayrımı yapmadan tüm işçilere verdikleri yenilikçi iş güvenliği bilgisinin, dağıttıkları demir uçlu ayakkabının, 'geri dönmediğini' aktarıyor. Bu bize iş güvencesi olmadan, iş güvenliği meselesinin işverenin iyi niyeti sözkonusu olsa bile çözülemeyeceğini gösteriyor. Zira mesele işverenin iyi niyeti veya hayırseverliği değil, mesele yapısal: büyük ölçekli riskli üretim taşeronlaştırılarak parçalara bölüdüğü zaman ne teknik, ne de sosyal olarak iş güvenliği sağlanamıyor.

Bu arada zaten GİSBİR'e üye tersane sahibi işverenlerin çoğu daha en temel 'emek verimliliğini' öne alan sanayici işveren' pratiği ve anlayışından çok uzakta. Yani sanayi kapitalizminin ilerleyen aşamalarında, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geçerli olmaya başlayan, işçinin ikâme edilirden değil, emeğinin verimleştirilmesinden göreceli olarak değer artırımı amaçlamak bile, Tuzla havza-

sındaki işverenlere uzak bir strateji. Taa 1990'ların sonlarına kadar insan değil, yalnızca parayı yönetmiş, buradan oraya mal taşımış Karadenizli deniz tüccarının, yani armatörün mantığı, sanayi emeğinin merkezî bir rol oynadığı gemi inşa sanayiine uyum sorunu yaşıyor. 'Denizci hükümet' bu 'uyum sorununa' geniş göntüllü bir baba edasıyla göz yumuyor, ya gerekli alanları mevzuatsız bırakıyor, ya da mevzuata boğarak, uygulanmasını imkansız veya icrâ / teftiş memursuz bırakıyor. Bunun doğrudan ve en ağır bedelini tersane işçisi ödüyor. Bırakın kaza nedenlerini araştırmak, işverenler arasında bilgi-alışverişine gitmek, bir daha aynı kaza başka tersanede tekrarlanmasın diye kaza kök neden raporlarını hazırlayıp, sektörle ve kamuoyu ile paylaşmak, iş kazaları işveren kaynaklı sektör yayınlarında istisnai ve adli başlıklı bir kaç haber dışında yer dahi bulmuyor. GİSBİR ve DTO sektöre devletin doğrudan teşvik sağlamadığından sistematik olarak yakınırken, iş kazalarının gündeme getirilmesini, bırakın sektöre, neredeyse 'vatana suç' addediyor ve bunu bu şekilde lanse ediyorlar. Bu örgütlere göre açıkça işveren çıkarı ile ilgili olan teşvikleri gündeme getirmek bir hak iken, açıkça işçi çıkarı (yani canı, hayatı, yaşama hakkı) ile ilgili olan iş kazalarının nedenlerini gündeme getirmek bir 'hiyânet'e eş.

Şimdi krizle beraber, ekonominin aslı önceliğinin, yani sektör kârlılığının, kısa süreli bir sarsılmadan sonra tekrar söylemsel tahtına geri döndüğünü görüyoruz. Krizin gemi inşâsı üzerindeki etkilerinin hissedilmeye ve kitlesel işten çıkarılmaların yaşanmaya başladığı Temmuz 2008'den bugüne kadar Türkiye'deki tersanelerde 27, sadece 2009 senesinde ise 15 işçi canını bıraktı. Coğrafi olarak yatırımlar 'Hopa'dan İskenderun'a kadar' yayılırken, ölümlü iş kazaları onları takip etti: 2008 ve 2009 senelerinde çoğu Tuzlalı girişimciler tarafından hayata geçirilen Yalova Tersaneler Bölgesi'nde Muharrem ve Hakan, İzmit Körfez'deki Marmara Tersanesi'nde Aydın ve İsmail, Kocaeli Serbest Bölge (KOSBAŞ)'deki Türkerler Tersanesi'nde Şinasi ve Aydın, TVK Tersanesi'nde Ali Fethi, Zonguldak/Ereğli'deki Ustaoglu Tersanesi'nde Hüseyin, 1999'dan beri hiç ölüm yaşanmadığı söylenen Pendik Askeri Tersanesi'nde ise Yusuf ve Sefer canını işyerlerinde bırakmış. Tuzla'da işveren çıkarlarının tüm devlet kurumları nezdinde önceliği

yüzünden yüzleşilemeyen tüm sorunların ölümlü sonuçları göz göre göre Anadolu'ya saçılmaktadır. 'Acaba İstanbullu, Ankaralı göz görmeyince, 'kamuoyu gönlü' daha mı rahat dayanmakta?' diye sormadan edemiyoruz. Bir de geleceği olabilecek bir eğilim olma ihtimaline binaen eklemek gerekiyor: Bu yeni tersane bölgelerinin hiç birinde sendika temsilciliği yok. Fakat bu Aralık başında ücretlerini aylardır almayan Ereğli'deki bir kaç yüz tersane işçisi, pankartsız, öndersiz, hazırlıksız ve beklenmedik bir şekilde Ereğli'ye yürümüş ve önünde Kaymakam dahil hiç bir mülki amir veya kolluk kuvvetini dinlemeden Savcılık'a gidip, işverene suç duyurusunda bulunmuş.

Cevabımı işçi sağlığı/iş güvenliği ve çalışma koşulları ile doğrudan ilişkisi olan, bu süreçte gerçekleştirilmiş üç mevzuat değişikliğine ve tersanecilik sektöründeki sermayenin yapısındaki değişikliklere değinerek tamamlamak isterim:

Eylül 2008'de Tuzla'daki kazaların ivmesi ile, İş Kanunu'nun altişverenlik ilişkisini tanımlayan ikinci maddesini açılmayan 'Altışveren Yönetmeliği' çıkarıldı. Tuzla'daki asıl işi taşeronla yaptıran pratiğinin yasadışı olduğunu tekrar teslim etti ve hemen İşveren'in Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) davasına konu oldu. Her ne kadar hayata geçirilmesi için henüz hiç bir kamusal irade görememiş olsak da, bu yönetmeliğe sahip çıkılması çok önemli gözüküyor. Bu mevzuata en etkin sahip çıkan sendikalardan Dev-Sağlık-İş'in sağlık işkolunda olması, sektörler arası henüz denememiş bir dayanışmanın gerekliliğine dikkatimizi çekiyor.

İkinci mevzuat değişikliği 'Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'nde yapıldı. Tersane işçilerini de kapsayan bu işlere girişte ibraz edilmesi zorunlu belgelere, 31 Mayıs 2009'dan itibaren bir de 'mesleki eğitim sertifikası' eklendi. Bu mevzuat değişikliğinin işçi sağlığı ve iş güvenliği alanını metâlaştıran adımlardan biri olarak işlediğini gözlemliyoruz. 'Torba Yasa İstihdam Paketi'inin işçi sağlığı / iş güvenliği ile ilgili maddeleri ve Ağustos 2009'da yürürlüğe girer girmez TMMOB ve TTB tarafından dava konusu yapılan 'İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimleri İle Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri Hakkında Yönetmelik'in bu alanın taşeronlaşmasına yani işletme dışından alımına imkan sağlayan düzenlemeleri ile beraber düşünüldüğünde, amacı 'işçileri

eğitmek' gibi gözükse bu mevzuat değişikliğinin de iş güvenliği eğitimi alanını -gemi inşa sanayiinde kazalara yol açan- kârlılık mantığına tâbi edecek bir adım olarak görüyorum. Bizatihi GİSBİR; GESAD (Gemi Yan Sanayicileri Derneği); YAGESAD (Yalova Gemi Sanayicileri Derneği); Türk Loydu gibi klas kuruluşları; özel iş güvenliği şirketleri; çalışma ve katılım koşullarını da içerip, standartlaştıran ISO 9000 türü belgeleri sağlamak üzere piyasaya girmeye çalışan (TURMEPA/Deniz Temiz ve Lloyd's Register) gibi farklı sivil toplum dernekleri ve kâr amaçlı şirket ortaklıklarının; AB fonları üzerinde birbiriyle rekabet eden belediyelerin (örneğin Bağcılar Belediyesi) ve mülkî yapıların (örneğin Tuzla Kaymakamlığı altında bu Eylül'de TÜPYOM (Tuzla Proje Üretim ve Yönetim Merkezi) kuruldu); üniversite (Yalova Üniversitesi) ve meslek yüksek okullarının (Piri Reis Denizcilik Anadolu Meslek Lisesi) 'sertifika verme işine', muhtemelen 'ücret mukabilinde' girdiğini gözlemliyoruz. Bu kurumların hiçbirinin, Tuzla'daki somut çalışma koşulları, kaza nedenleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği altyapısı ile ilgili her hangi bir doğrudan bilgilenme, araştırma yapma çabasının olmadığını bilmek, bizi bu 'sertifika'nın, aynı 'işe giriş için gerekli röntgen, işitme yetisi vb. sağlık belgelerini edinme piyasası' gibi bir piyasa yaratmak dışında bir etkisinin olmayacağı, işçilerin çalışma koşullarına olumlu bir şekilde dokunmayacağına inandırıyor. Bu sertifikaları edinmek için gerekli 300 TL civarındaki 'kurs parasının' da , aynı sağlık belgeleri gibi ekseriyetle işçilerin cebinden çıktığını (hem sektör süreli yayımlarına yaptıkları açıklamalarında 'düzenledikleri kurslara kriz ve parasızlık yüzünden talep olmadığından yakınan' işveren ağzından, hem de söyleştığımız işçilerden) öğrenmek, Tuzla'da 'endüstri ilişkileri' diye bir alanın neredeyse tamamen işverenler tarafından belirlendiğini ve bunun da gayet doğal karşılandığını bize bir kere daha anımsatıyor. Burada da gene yasa vesilesi ile piyasa yaratıldığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz. Yarattığı piyasadan ise Tuzla'da çalışanlara hiçbir nemâ damlamıyor. Tersine, işçilerin cebinden çıkan, işe giriş belgelerini edinme masrafı artıyor.

Üçüncü mevzuat değişikliği, tersane vasıflı işletmelere işletme izni verilmesine ilişkin usul ve esasların, 'belge trafiğini artıracak şekilde' sıkıştırılarak yapıldı. İş kazalarının, ekonomik büyüme döneminde kapasitenin üstünde çalışma

ile de ilgili olduğunu düşünürsek, bu mevzuat gerçekten uygulanırsa, bu nedenden kaynaklanan kazaların azalabileceğini varsayabilirdik. Fakat mesele gene fiili güç ilişkilerine gelip çarpıyor. Daha gözümüzün önündeki Tuzla'daki tersane vasıflı işletmelerin çoğunun ruhsatlı olmadıkları için 2008 senesinde Başbakan'dan 'firça yediğini' düşünüp, bu yeni mevzuatın ruhuna uygun bir şekilde uygulanabilme şansını tartmak gerekiyor.

Son olarak, kriz sürecinde gemi inşa sanayiinin yeniden yapılanmasında yeni unsurlar gözlemlediğimizi -bu tespitlerin henüz sadece 'izlenim' aşamasında ve her biri hakkında ayrıca araştırma yapılması gerektiği teslim edilerek- ifade etmek gerekiyor. Bu dönemde gemi inşa sanayiine ilk defa doğrudan yabancı sermaye aktığını ve bunun da çok büyük ölçekli sermaye olduğunu görüyoruz: Yalnızca on yıl içinde dünyanın en büyük armatörlük gruplarından biri haline gelmiş olan ve on seneliğine Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattında petrolün Ceyhan Limanı'ndan taşıma ihalesini kazanan Azerbaycan Kökenli Palmali Grup'un armatörlük dışında, lüks otel (eski HSBC binası), TEKFEN İnşaat'a ortaklık, hastane, medya, jet tipi havacılık hizmetleri, spor vs. gibi yatırımlarının yanında, Yalova'da bir tersane de almış olduğunu şaşırarak okuyoruz. Keza Samsun'daki gemi inşa sektörüne cismine bilmediğimiz, 'İngiltere kökenli' diye kayıtlara geçen bir doğrudan yatırımcının girdiğini ve devlet teşviği aldığı görüyoruz. Türkiye'deki gemi inşa sanayi, armatörlükten gelip gemi inşa giren ve bunun dışında başka sektörde yatırımı olmayan Karadenizli aile şirketlerinin yönettiği bir sektör olmaktan çıkıp, küresel ölçekte 'aynı anda pekçok sektöre yatırım yapma (conglomerate) mantığı' ile çalışan iri sermaye gruplarına açıldıkça, çalışma şartlarına işçiler lehine müdahalenin çok daha zor bir hale geleceğini düşünebiliriz.

Bu sırada 'yerli sermayeden' kriz şartlarında yatırımlara devam eden büyükler de var: Kalkavan Grubu Yumurtalık Serbest Bölge'deki tersane yatırımlarına devam ediyor. Tuzla'daki büyük sermayedarlar, artık askeri gemi ihalelerini alabiliyorlar (DEARSAN, Koç Holding'e ait olan RMK Marine vs) muharip gemi inşası tedricen 'millileşiyor' (bkz. 'Milli Gemi'nin kısaltması olan MİLGEM projesi). Askeri ihale alabilenler ile ala-

mayanlar ayrışıyorlar. Her ne kadar gemi inşa sanayi kriz döneminde devletten destek ve teşvik alamadığı için temsili organları vasıtasıyla (özellikle DTO) kolektif olarak yüksek sesle şikayet etse de, bu krizin tüm sermayedarlara aynı ölçüde zarar vermeyeceği, hepsinin birikim şartlarının aynı oranda tehdit altında olmadığı bir gerçek. Bu izlenimlerden çıkardığım, ekonomik krizin küçük sermayedarları yutması ve büyüklerinin birleşmesi ile sonuçlanacağıdır. Tuzla'daki tersane iflas ve devirlerine dair ise, söylentiler dışında henüz elimizde bir veri yok. Tuzla'da sermayenin bu yeni, 'ölçek büyüten' iç yapılanmasından bağımsız kalabilecek herhangi bir çalışma koşulu yoktur.

Öte yandan, gemi inşa sermayesi bu şekilde ölçek büyütürken, bölgede taşeron işçilerin (yani çoğunluğun) çıkarını savunan tek sendika olan Limter-İş Sendikası hâlâ yüzde 10 barajını geçebilecek bir örgütlülüğe ulaşamamıştır. Bölgede çalışma koşulları ile ilgili verilen herhangi bir kararda doğrudan bir etkisi ne yazık ki henüz yoktur. Rutin işveren ve devlet baskılarının üzerine gelen olağanüstü kriz şartları, bu sendikayı daha çok taşeronlar tarafından ödenmeyen ücretlerin tahsili için militan metodlarla ana işverenlere hitap etmeye itmektedir. Kanımca bu 'reaktif' sürecin, işçilerin uzun vadede sendikalaşma ve işçi örgütlenmesi pratiğini benimseyecek bir güven biriktirmesine yarayıp yaramayacağı konusunu tartışmalıdır. Biz tartışa duralım, Tuzla'nın yaşam ve çalışma bütünlüğü sağlayan bir 'işçi havzası olma' vasfının zayıflama ihtimali çok gerçek ve doğrudandır. Zira İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından en son (Ağustos 2009) İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda 'gelişme imkanı bulamayan, mekânda sıkışmış, altyapısı yetersiz ve çevre kirliliğine yolaçan' olarak tanımlanan Tuzla Tersaneler Bölgesi'nin, uzun vadede gemi inşa ve tamir işlevlerinin kısmen değiştirilmesi, fiilen de tamamen Yalova, Kocaeli, Gelibolu, Yumurtalık, Zonguldak, Ordu ve benzeri yerlere kaydırılması kuvvetle muhtemeldir. Zira Tuzla'nın büyüklerinin artık başka bölgelerde de yatırımları vardır. Yerel yönetim, Tuzla – Güzelyalı – Pendik hattında sadece yat üretim ve satışı gibi nitelik ve istihdam olarak çok farklı bir profil getiren işlevler planlamaktadır.

Tuzla Tersaneler Bölgesi'nde ne/nasıl değişmeli, bu değişim için neler yapılmalıdır?

Türk Tabipleri Birliği'nin kendi alanı ve insan kaynakları içinde atabileceği en somut adımın, bundan tam onbir sene önce 1998'de, belli ki önemli bir meslekî bir sezgi ile başlatılmış 'İşçi Sağlığı Enstitüsü' girişimini tekrar canlandırmak olduğunu düşünüyorum. Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu çerçevesindeki mesaimizde, bizden önce işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda emek vermiş, fakat çabaları farklı dönem, kurum, şehir ve çevrelerde izole kalmış pek çok farklı meslekten kıymetli insanlarla tanıştık. Onların emeklerinin meyvelerini devraldık. Fakat tabii ki kişisel veya Tuzla'ya indirgenebilecek çabalarla tüm bu emekleri, etkin ve kalıcı bir kuruma dönüştürmek mümkün olmadı. Bu sene içerisinde İstanbul Tabip Odası İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Komisyonu çağrısı ile, TMMOB'a üye odalardan temsilciler, bazı sendikalar, dernekler, akademisyenler ve bu konunun farklı vesileler ile içinden geçmişlerle Petrol-İş Sendikası'nda buluştuğumuzda da, bu yakıcı ihtiyaç konusunda hemfikir olundu. 'Çalışanların İş Güvenliği ve Güvencesi Platformu (ÇİGGP) ismi altında, iş güvencesi ve iş güvenliği meselelerini bölge ve işkolu bazında bütünlük bir şekilde inceleyecek, kaydedecek ve proaktif (iş işten geçmeden) bilgi üreterek müdahale edecek bir kurumun hayata geçirilmesinin öncelikli ve getirisinin hem kurumsal hem de pratik anlamda çok somut olacağını düşünüyorum. İş kazaları ve meslek hastalıklarının, mavi yakalılar ve beyaz yakalılar, sınıfları ve sektörleri kesen ve güvencesiz çalışmanın etkilerinin en bâriz ve yakıcı ortaya çıktığı bir ortak alan olmasından yola çıkarak bu konudaki (sendikaları, meslek örgütlerini, belli sektörlerin yoğunlaştığı mahallerdeki yerel örgütlenmeleri, konu ile ilgili çalışan akademisyenleri, dernekleri vs.) birleştirici çalışmalarda Türk Tabipler Birliği'nin lokomotif rol oynaması, koordinasyonsuz gerçekleşen çabaları bir araya getirmesi gerektiğine inanıyorum. Bu işe ise, Ortak Enstitü kurmaya giden yolda ilk adım mahiyetinde, bir online 'il, il / büyük illerde ilçe, ilçe veya havza havza / işkolu, işkolu ayrıştırılmış' iş kazası ve meslek hastalığı veri tabanı oluşturarak başlayabileceğine inanıyorum.

İkinci doğrudan önerim İş Yasası'nın ikinci maddesinin, Tuzla Tersaneler Bölgesi'nde insan hayatına kastedecek şekilde ihlaline dair: Yukarıda

binbir işletmeye bölünmüş taşeron işçilerinin ana işi işlemeye devam etmesi durumunda, kaza yaratan ortamın değişmesinin mümkün gözükmediğini, tersine bu yasadışı ve insan hayatına kasteden üretim organizasyonunun yeni tersane bölgelerine kaydığını anlatmaya çalıştım. Bu konuda İstanbul Baro'sunun, veya Baro içerisinde bu konuya duyarlı alt meslekî birimlerin, DİSK merkezî yönetimi ile bir araya gelerek, Tuzla'daki herhangi bir günde bu her tersanede uygulanan yasadışı pratiğin hukuki tespiti yaptıracak bir aksiyon gerçekleştirebileceğine inanıyorum. Tuzla'da taşeron olarak çalışan işçilerin neredeyse hepsinin kanuna göre tersaneye kadrolu olması gerektiği, Bölge'de kurulan altışveren iş akitlerinin çoğunun muvazalı (hileli) olduğu TBMM Tuzla Raporu'nda da, Altışveren Yönetmeliği'nde de, bu konudaki gemi mühendisi olsun, hukukçu olsun tüm uzmanların yazılarında da görünebilir. Bu yasadışılığın teşhir edilmesi, bundan sonra sabırla çalışma koşullarının düzeltilmesi için atılacak her adımı önceliyor.

Tuzla'daki sendikalaşma ise, bu tarz 'aksiyona yönelik' bir adımın uygun olmadığına inandığım bir alan. Burada, işçilerin farklılıkları içinde (hangi memleketten geldikleri, hangi alt alanlarda çalıştıkları, ne kadar yövmiye aldıkları) bir araya geldikleri bekârodaları, kahvehaneler, hemşehri dernekleri, amele pazarları gibi yerleri tespit edip, burada oya işi işler gibi uzun vadeye sabırla yayılan bir örgütlemenin yapılması gerektiğine inanıyorum. Sendikacıların büyük riskler alarak giriştikleri militanca 'yasadışı işveren pratiklerini' afişe etme politikalarının, havzadaki işçi kesimi üzerinde iki tip etkisi olduğunu gözlemliyorum. Çok büyük bir kesim, sınıf sendikacılığını karalayan 1980 sonrası genel ideolojik ortamdan da, Tuzla özelindeki işveren propogandalarından da etkilenerek, bu tarz bir militanlığı 'hayra yormuyor' ve sendikalaşmaya karşı olumsuz duygularla karışık bir korku biriktiriyorlar. Krizle beraber ikinci bir tutumun da arttığını görüyoruz: Limter-İş Sendikası'nın üstüne yapışan ve büyük insanî bedellerle korudukları bu 'militan ve gözüpük' olma yaftasının, işçileri -bıçak kemiğe dayandığı zaman- sendika ile çok kısa vadeli ve pragmatik amaçlar çerçevesinde ilişkiye geçme (verilmeyen ücretlerin, yani hak edilmiş alacakların tahsili) alışkanlığını artırıyor. Bu, sendikanın Tuzla'daki işçi kesimini kendine ısındırdığı, aynı za-

manda onların diline aşinalığını artırdığı bir sürece evrilir mi? Sendikanın kriz döneminde böyle noktasal bir şekilde, çeşitli hak mağduriyetine uğramış işçilerle bir araya gelişi, kalıcı bir örgütlenmeye, gerçek (kağıt üstünde olmayan) sendika üyeliklerine, yani gerçek örgütlenmeye dönüşür mü/dönüşüyor mu, işte bu dönemde bunun analizinin yapılması çok önemli gözüküyor.

Burada tekrar altının çizmek istediğim bir nokta var: Tuzla'nın hâlâ bir işçi havzası olması ve yaşamak ile çalışmanın birbirinden ayrılmamış olması bu örgütlemeyi çok kolaylaştıracaktır. Bu mekansal avantaj, tekstil, gıda, metal, hizmetler gibi diğer işkollarındaki sendikaların hayalini bile kuramadığı bir örgütlenme kolaylaştırıcısıdır. Artık neredeyse her işkolunda konut ile işyeri, yaşamak ile çalışmak birbirinden ayrılmış durumda. Fakat Tuzla'da işkolu, işgücü, konut ve işyeri birbiri ile neredeyse bire bir örtüşüyor. Tuzla Tersaneler Bölgesi hala istihdam olarak sektörün yüzde seksenden fazlasının barındırdığı gibi, bu bölgede, yani Aydınli Koyu'nda çalışan işçiler Gebze'de başlayıp, Pendik'de biten bir daire içerisinde ikâmet ediyorlar. Burada ilk somut ulaşılabilir adım, kanunun kösteğini desteğe çevirmeye çalışmak olabilir: Hatta yüzde on işkolu barajını aşmaya çalışma sürecinde işçilerin daha önce bir araya gelmediği bir şekilde bir araya gelmesi, belki de bu barajın aşılmasından daha önemli sonuçlar doğurabilir.

Son olarak, ölüm ve işini kaybetme korkusu yaratan şartlara mâruz kalan işçilerin kendi aralarında örgütlenmesi vesilesi ve sürecinde 'yasaların uygulanabilir' hale geleceğine ve çalışma şartlarında işçilerin lehine kalıcı bir değişiklik elde edilebileceğine inanıyorum. Limter-İş Sendikası Genel Sekreteri Kamber Saygılı'nın ifade ettiği gibi, Türkiye'de hükümet toplumsal sorunları muhatapları ve sorunlara mâruz kalanlarıyla tartışmıyor: Üniversite sorunları öğrencisiz, 'Kürt Sorunu' Kürtlerin parlamenter/yerel temsilcileri olmadan, kadınların sorunları erkekler veya ataerkil kafalı kadınlar ile, sanatçıların sorunları projeci bürokratlarla, işçilerin sorunları ise işverenlerle konuşuluyor. İşçi sağlığı, iş güvenliği ve her türlü çalışma koşulu ile ilgili muhatap alınmak için biriktirilecek reel, yani tabandan, yerelden, işkolundan desteğin başka hiçbir güç tarafından ikâme edilemeyeceğine inanıyorum. ●

MÜCADELENİN ÖZNESİ İŞÇİLER OLMALI

Dr. Ercan DUMAN

İstanbul İşçi Sağlığı Enstitüsü Genel Koordinatörü

Tuzla'daki sürecin olumsuzluklarının en ağır yaşandığı dönemde oluşturulan Tuzla Tersaneler Bölgesi İnceleme ve İzleme Komisyonu'nun bir bileşeni olan İstanbul İşçi Sağlığı Enstitüsü'nün, soruşturma kapsamında bulunan üç soruya ilişkin görüşlerini kısaca paylaşalım. Ne değişti, ne değişmedi ve ne yapılmalı şeklinde ifade edilebilecek soruların karşılıklarını vermeden önce, başlıklar halinde kaba bir durum saptaması yapmak yerinde olacaktır:

Bölgede emek yoğun çalışma egemendir.

Çalışma mekanı ve yapılan işlerin ciddiyeti ve çeşitliliği tehlikeli durumları sürekli kılmaktadır.

Yoğun ve seri alt işveren uygulaması (yapısal nitelik) vardır ve bu durum, çalışma koşulları, özlük hakları ve iş güvencesi gibi önemli faktörleri, dolaylı ama belirleyici bir şekilde olumsuz etkilemektedir.

Yeterli nitelikte eğitim yapılmamaktadır ve bu, bir üst maddede belirtilen koşullarla birleştirildiğinde önemli bir vasıf sorunu yaratmaktadır.

Temel işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamalarına ilişkin A'dan Z'ye önemli eksiklikler vardır. Bunların doğal sonucu olarak iş kazası sıklığı ve şiddeti çok yüksek seviyelerdedir.

Bölgede örgütlü bulunan sendika, türlü zorluk ve yetersizlikler içinde çok önemli çalışmalar yapmaktadır. Yine bölgede, zor koşullar içinde çalışma yürüten gruplar vardır. Ancak bu sendika, bırakın genel bir dayanışmayı, kendi içinde olduğu konfederasyon tarafından bile yalnız bırakılmıştır. Buradan devam ederek; ulusal ölçekte, söylemlerinin odağına emek kavramını yerleştirmiş olan sendika, meslek örgütü, siyasi parti ve diğer örgütlerin konuya ve bölgeye ilgi frekansı neredeyse hiç olmayıp, konuya ilişkin bilgi birikimi ve söylemleri ise skandal niteliğindedir. Ancak, iç acıtan, can alan iş kazalarının artıp, toplum için "popüler" olduğu andan itibaren bu örgütler, "gösteri" için kısa bir süre Tuzla'yı seçmişlerdir.

Düzeltilme istemlerine karşılık işveren tepkisi sert ve yok sayma niteliğindedir.

Devlet, herkesin gözü önünde yaşanan çok acı olayları dahi çarpıtarak algılatma, yok sayma ve bazen tehdit silahını da kullanarak geçiştirme eğilimindedir.

Bu kısa ve başlıklarla ifade edilmeye çalışılan tespitlerden sonra, sorulara geçebiliriz.

Tuzla tersanelerinin 2008 yılında yaygın olarak gündeme gelmesinden bu yana tersanelerde işçi sağlığı ve iş güvenliği ve çalışma koşulları açısından neler değişmiştir?

İş ve iş ilişkileri açısından yapısal durum devam etmekle birlikte, "kriz" nedeniyle önemli oranda işçi işten çıkarılmış, gemi yapımına ilişkin talebin çok azalmasıyla birlikte yaklaşık 40 bin olan işçi sayısı 8 binlere kadar düşmüştür.

İşçilerin sağlık ve güvenlik eğitimleri ve kişisel koruyucular ile ilgili yetersiz de olsa gelişmeler yaşanmıştır.

Aynı dönemden bu güne kadar tersanelerde değişmeyen unsurlar/sorunlar neler olmuştur?

Yapısal iş ilişkileri devam etmektedir.

Önemli ölçüde azalan işçi sayısına karşılık iş kazası sıklık oranları ve şiddet düzeyleri aynıdır.

"Basın açıklaması" konusunda hıza erişilemeyen meslek örgütü, sendika ve siyasi partiler için "gösteri bitmiş" ve "hayat devam etmektedir".

Tuzla tersanelerinde ne/nasıl değişmeli, bu değişim için neler yapılmalıdır?

Tuzla tersaneler bölgesi ve diğer tüm bölgeler için işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin yaşanan süreçlerin, sağlık ve güvenliğe ilişkin özel ve teknik bir konu değil, yaşamın bütününe kapsayan üretim ilişkilerinin bir unsuru ve sonucu olduğu en başta kabul edilmesi gereken bir olgudur.

İş kazaları can alıyor, sakat bırakıyor. Acımasız ve sert çalışma koşulları yaşamak ve yaşatmak zorunda olan milyonlarca insanı bu haksızlığa boyun eğmeye zorluyor. Yaşananlar ve bunun acı sonuçları kader değildir. Hepsinin nedeni bellidir ve hepsi de önlenebilir niteliktedir.

İş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı yapılacak mücadele, bu kavramların asıl öznelere ve onların örgütleri tarafından verilmediği sürece başarıya ulaşamaz. Bu açıdan bakıldığında, özellikle işçi örgütlerinde durum vahamet düzeyindedir. Ancak karamsar ve umutsuz olmamak gerekir. İşçi sağlığı alanının en önemli argümanlarından birisi, durum saptamadır. Tuzla konusunun, her açıdan iyi bir örnek olabileceği nitelikli bir durum saptaması, bundan sonrası için iyi bir yol gösterici olacaktır.●